

Op bezoek bij familie en schoonfamilie

Een vergelijking van bezoekfrequenties gebaseerd op gegevens over gehuwde en samenwonende partners

Antonia Verweij en Matthijs Kalmijn¹

Summary

Visiting family and family-in-law: A comparison of visit frequencies based on data on married and cohabiting partners

Using data on married and cohabiting partners, we compared the frequency of visiting family and visiting in-laws ($N = 2784$). People visit their own family more often than their in-laws and this difference is greater for women than for men. The visit frequency is somewhat higher for the wife's family than for the husband's family, suggesting a matriarchal tendency in the visiting pattern. Using seemingly unrelated regression models, we found that visiting family and visiting in-laws can be explained by individual characteristics and partner characteristics, based on hypotheses on modern values, similarity with family or in-laws, perceived stability of the partner relation, and restrictions of time and recourses. We found general support for the hypotheses, but in contrast to expectations, we did not find that the effects differ between family and in-laws. Finally we examined to what extent family and family-in-law compete with each other as predicted by the so-called 'juggling'-hypothesis. We found some support for the notion of competition but in general, we found positive rather than negative correlations between the visiting frequencies of the two families.

1. Inleiding en onderzoeksvragen

De relaties die mensen met hun schoonfamilie onderhouden, zijn vanuit sociologisch oogpunt minstens zo interessant als de relaties die ze met de eigen familie hebben. Hier zijn een aantal redenen voor. Ten eerste zijn contacten met de schoonfamilie interessant vanuit een breder perspectief op sociale netwerken en primaire bindingen. De verschillende soorten bindingen die mensen onderhouden, kunnen worden geordend langs een continuüm van vrijwilligheid. Aan de ene kant staan bindingen die mensen voornamelijk zelf kiezen (vrienden), aan de andere kant staan bindingen die mensen krijgen zonder ze zelf te kiezen (familie). De schoonfamilie neemt een bijzondere plaats in op dit continuüm. Als men een partnerrelatie begint, krijgt men

automatisch bindingen met de schoonfamilie erbij en in die zin zijn schoonfamiliebindingen niet gekozen. Aan de andere kant kan men zich bij de partnerkeuze ook laten leiden door kenmerken van de schoonfamilie en in die zin zijn deze bindingen juist wel gekozen.

Ten tweede laten relaties met de schoonfamilie zien dat er sprake is van een seksespecifiek verdelingsprobleem. Getrouwde of samenwonende partners moeten hun tijd verdelen over de familie van de man en de familie van de vrouw. Vanuit de sociale antropologie is bekend dat dit verdelingsprobleem uiteenlopende oplossingen kent (Lopata, 1999). Sommige samenlevingen hebben een zogeheten patrilokaal of matrilokaal systeem waarbij een getrouwd paar bij respectievelijk de familie van de man of de familie van de vrouw woont. Er wordt een keuze gemaakt voor een van de twee families en banden met de andere familie worden dan meestal afgesneden. In andere samenlevingen blijven de banden met beide families behouden, maar bestaan er duidelijke regels over het mijden van de schoonfamilie. In westerse samenlevingen bestaan dergelijke oplossingen niet, omdat jong gehuwden vrijwel altijd zelfstandig wonen. Ook in deze samenlevingen kunnen er echter voorkeuren bestaan voor een van de twee families en men spreekt dan over matriarchale of patriarchale systemen. Dit komt mogelijk tot uiting in de mate van contact met de familie en schoonfamilie.

Een derde en hieruit voortvloeiend probleem is dat de banden die mensen met hun eigen familie hebben, niet alleen bepaald worden door de eigen wensen en mogelijkheden, maar ook door die van de partner. Partners besteden hun vrije tijd vaak gezamenlijk en dit geldt in sterke mate voor het bezoeken van familie (Kalmijn & Bernasco, 2001). Dat kan bijvoorbeeld betekenen dat iemand zijn eigen familie minder vaak zal zien als de partner niet goed met deze familie kan opschieten. In dat geval kan men natuurlijk ook de eigen familie vaker alleen bezoeken, maar dat zal dan weer ten koste gaan van de tijd die men besteedt met de partner. Kortom, bindingen tussen de eigen familie en de partner – schoonfamiliebindingen – kunnen een negatieve of positieve invloed hebben op de contacten die iemand met zijn eigen familie onderhoudt.

Er is bijzonder veel onderzoek gedaan naar banden die mensen met hun familie hebben (voor een overzicht, zie Lye, 1996). Veel minder onderzoek bestaat er op het terrein van de schoonfamilie. Uitzonderingen komen voorzover bekend allemaal uit het buitenland en zijn vooral beschrijvend van aard (Rosenthal, 1985; Rossi & Rossi, 1990; Waite & Harrison, 1992; Lee, Spitze & Logan, 2003). In dit artikel bestuderen we bindingen met de schoonfamilie op basis van gegevens uit het onderzoek Huishoudens in Nederland 1995 (HIN) (Kalmijn, Bernasco & Weesie, 1995). Hoewel er in deze gegevens slechts één indicator is voor (schoon)familiebindingen – de frequentie waarmee mensen hun eigen familie (ouders en andere familie) dan wel hun schoonfamilie (schoonouders en andere schoonfamilie) bezoeken – hebben de gegevens wel een aantal andere bijzondere kanten. In de eerste plaats zijn beide partners op vrijwel identieke wijze ondervraagd. Dit betekent onder meer dat we directe vergelijkingen kunnen maken tussen de twee families van de huwelijks- of samenwoonpartners. Tevens bevat het onderzoek vragen over de kenmerken van vier partijen: de twee partners (ego en partner) en de twee sets van families (familie en schoonfamilie van ego). Tot slot hebben we gegevens over hoe vaak mensen alleen dan wel samen met de partner de eigen familie en de schoonfamilie bezoeken.

Met deze gegevens beantwoorden we vier onderzoeksvragen. De eerste onderzoeksvraag luidt: *in hoeverre bestaat er een verschil in de frequentie van bezoek tussen de eigen familie en de schoonfamilie?* Met deze vraag proberen we inzicht te krijgen in de zogeheten hiërarchie van familieverplichtingen (Rossi & Rossi, 1990). Vignetonderzoek heeft aangetoond dat gevoelens van verplichting en verantwoordelijkheid ten opzichte van de eigen familie sterker zijn dan tegenover de schoonfamilie. Wij gaan na in hoeverre deze hiërarchie ook tot uiting komt in bezoekfrequenties. Of er een verschil in bezoek bestaat tussen de eigen familie en de schoonfamilie is eigenlijk maar de vraag. Een verschil kan alleen bestaan als mensen individueel, dus zonder de partner de familie of schoonfamilie bezoeken, want gezamenlijk familiebezoek voor de één is schoonfamiliebezoek voor de ander. Eerder onderzoek laat zien dat familiebezoek bij uitstek iets gezamenlijks is (Kalmijn & Bernasco, 2001) en dat suggereert dat de verschillen wellicht klein zijn. Eventuele verschillen in bezoek tussen familie en schoonfamilie bestuderen we bij deze onderzoeksvraag ook voor mannen en vrouwen apart. Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat vrouwen hun eigen ouders meer bezoeken dan hun schoonouders (Waite & Harrison, 1992; Lee e.a., 2003). Bij mannen wordt er soms geen verschil gevonden (Lee, e.a., 2003) of soms een verschil in het voordeel van de schoonfamilie (Rosenthal, 1985).

De tweede onderzoeksvraag luidt: *in hoeverre bestaat er een verschil in de frequentie van bezoek tussen de familie van de man en de familie van de vrouw?* Bij deze vraag wordt het perspectief van de twee partners verschoven naar de twee families. We gaan na of de vormgeving van familiebindingen in Nederland sporen vertoont van een matriarchaal dan wel een patriarchaal systeem. Veelal wordt de vrouw gezien als de centrale *kinkeeper* in de moderne westerse samenleving (Rosenthal, 1985). Dat zou kunnen betekenen dat de familie in de vrouwelijke lijn wordt bevoordeeld tegenover de familie in mannelijke lijn (Rossi & Rossi, 1990). Opgemerkt moet worden dat ook bij alleenstaande mannen en vrouwen verschillen bestaan in hoe vaak zij hun eigen familie bezoeken. Uit eerder onderzoek blijkt dat vrouwen hun ouders vaker bezoeken dan mannen (Stoller, 1983; Rossi & Rossi, 1990; Lee, e.a., 2003). In die zin wordt de familie van de man sowieso benadeeld, met of zonder het verdelingsprobleem dat het huwelijk oproept. Het zou zelfs zo kunnen zijn dat het huwelijk deze verschillen juist enigszins tenietdoet doordat de vrouw ook verantwoordelijkheid neemt voor het contact dat de man met zijn eigen familie onderhoudt of doordat de vrouw zelf vaker zonder de partner naar de schoonfamilie gaat. Om hier inzicht in te krijgen, zullen we bij deze onderzoeksvraag zowel gezamenlijk als individueel bezoek van beide partners aan beide families bestuderen.

De derde onderzoeksvraag luidt: *in hoeverre hebben factoren die van invloed zijn op de frequentie van familiebezoek, eveneens invloed op de frequentie van schoonfamiliebezoek?* De literatuur over familiebezoek heeft een groot aantal hypothesen naar voren gebracht over de mate waarin mensen contacten onderhouden met de eigen familie. In dit artikel repliceren we eerdere bevindingen voor het bezoek aan de eigen familie en toetsen we deze hypothesen vervolgens opnieuw voor variaties in het bezoek aan de schoonfamilie. Vervolgens gaan we na of de in de literatuur genoemde factoren een sterkere dan wel zwakkere invloed hebben op het schoonfamiliebezoek dan op het eigen bezoek.

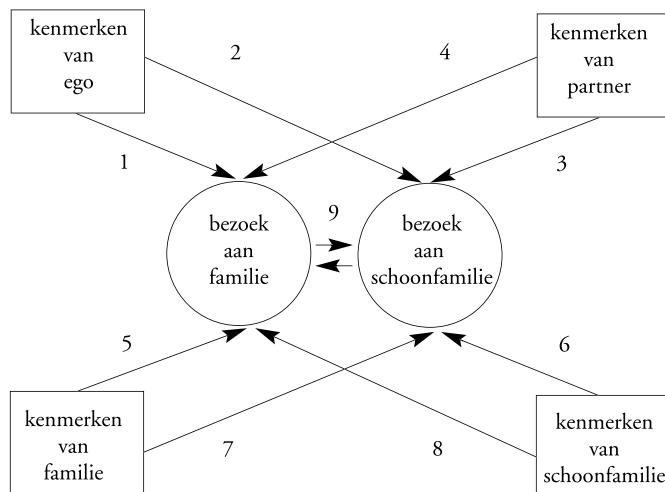
De vierde onderzoeksvraag luidt: *in hoeverre beïnvloedt de frequentie van familiebezoek de*

frequentie van schoonfamiliebezoek en andersom? Het is mogelijk dat families concurrenten van elkaar zijn in de zin dat meer gezamenlijk bezoek aan de ene familie ten koste gaat van gezamenlijk bezoek aan de andere familie. Het kan echter ook zo zijn dat veel bezoek aan de ene familie juist samengaat met veel bezoek aan de andere familie.

2. Achtergrond en hypothesen

Voor de verklaring van de frequentie van bezoek aan familie en schoonfamilie onderscheiden we kenmerken van ego, partner, familie en schoonfamilie. Omdat er twee afhankelijke variabelen zijn, levert dit acht effecten op zoals weergegeven is in figuur 1. De meeste hypothesen gaan over effecten van kenmerken van ego op bezoek aan de eigen familie (pijl 1) en op bezoek aan de schoonfamilie (pijl 2). Daarnaast houden we rekening met zogeheten partnereffecten. Kenmerken van de partner kunnen invloed hebben op het bezoek van ego aan de schoonfamilie (pijl 3) en op het bezoek van ego aan de eigen familie (pijl 4). Omdat kenmerken van partners ook nog met elkaar zijn gecorreleerd, dienen we partnereffecten op te nemen in het model. Ook van belang zijn de effecten van familiekenmerken op het bezoek aan de eigen familie (pijl 5) en de effecten van schoonfamiliekenmerken op het bezoek aan de schoonfamilie (pijl 6). Ten slotte zijn er ook zogeheten kruiseffecten mogelijk (pijl 7 en 8). Dit zijn effecten van kenmerken van de ene familie op het bezoek aan de andere familie. Hiermee kunnen we eventuele concurrentie tussen de twee families bekijken. Concurrentie bestaat ook als een rechtstreeks effect van bezoek aan de eigen familie op bezoek aan de schoonfamilie of andersom (pijlen 9).

Figuur 1: Verklaringsmodel

In de literatuur over familiebanden bestaan verscheidene hypothesen over de mate waarin mensen bindingen hebben met hun familie. In algemene zin is een onderscheid te maken in een normatieve verklaring en een structurele verklaring van familiebanden (zie bijvoorbeeld Roberts, Richards & Bengston, 1991; Klein Ikkink, Van Tilburg & Knipscheer, 1999). Vanuit deze twee algemene verklaringen voor de sterkte van familiebanden leiden we specifiekere hypothesen af over bezoek aan de eigen familie en bezoek aan de schoonfamilie. De hypothesen hebben betrekking op: (1) moderne waarden, (2) similariteit, (3) gepercipieerde relatiestabiliteit, (4) restricties van tijd en hulpbronnen en (5) concurrentie. Bij de hypothesen (1) tot en met (4) gaan we na of effecten sterker of zwakker zijn bij schoonfamiliebezoek dan bij het bezoek aan de eigen familie. Deze vier hypothesen hebben betrekking op effecten van zowel kenmerken van ego als kenmerken van de partner. Daarnaast bespreken we de (relatief weinig getoetste) hypothese (5) over mogelijke concurrentie tussen eigen familie en schoonfamilie.

2.1 Moderne waarden

Banden binnen families worden geleid door informele, ongeschreven overeenkomsten die de heersende sociale normen en waarden weerspiegelen (Goode, 1994). Daar waar het opvattingen over de vormgeving van het familieleven betreft, kan men een onderscheid vinden tussen een traditioneel en een modern waardenstelsel. Bij een traditioneel waardenstelsel treden verplichtingen en verantwoordelijkheden ten opzichte van familie op de voorgrond. Moderne waarden onderstrepen de individuele vrijheid van mensen in hun relatie met familie (Giddens, 1992). De mate waarin mensen traditionele dan wel moderne familiewaarden aanhangen, hangt samen met een reeks sociale kenmerken. In dit artikel richten we ons op twee belangrijke indicatoren: religiositeit en opleidingsniveau.

Over het algemeen wordt aangenomen dat religie een traditionele kijk op familie voorstaat. Uit eerder onderzoek blijkt dat mensen die meer religieus zijn traditioneler demografisch gedrag vertonen. Zo trouwen religieuzere mensen op jongere leeftijd en wonen zij minder vaak ongehuwd samen (Liefbroer, 1991; Jansen, 2002). Ook bij de vormgeving van familierelaties blijkt een verschil te bestaan: religieuzere mensen bieden vaker steun aan hun ouders (Rossi & Rossi, 1990). Onze hypothese luidt: *hoe religieuzer mensen zijn, des te vaker zij op bezoek gaan bij (schoon)familie*.

Ook een hoog opleidingsniveau wordt vaak gezien als indicator voor (meer) moderne waarden ten aanzien van gezin en familie. Het blijkt dat hoger opgeleiden vaker kiezen voor moderne varianten van relatievorming en taakverdeling (Liefbroer, 1991; Van Dijk & Siegers, 1996). Ook blijkt dat mensen met een hogere opleiding minder frequent contact hebben met hun ouders (Silverstein & Litwak, 1993). De hypothese is: *hoe hoger het opleidingsniveau van mensen is, des te minder vaak gaan zij op bezoek bij (schoon)familie*.

Vervolgens vergelijken we de invloed van religiositeit en opleidingsniveau op het bezoek aan de eigen familie en de schoonfamilie. Zoals Rossi en Rossi (1990) met hun vignetonderzoek hebben laten zien, voelen mensen meer verplichtingen ten opzichte van de eigen familie dan ten opzichte van de schoonfamilie. We verwachten dat als men zwakke familiewaarden heeft de

schoonfamilie daar sterker onder zal lijden dan de eigen familie. De hypothese is: *religiositeit en opleidingsniveau hebben minder invloed op de frequentie van familiebezoek dan op de frequentie van schoonfamiliebezoek.*

2.2 Similariteit

Vanuit een rationele-keuzebenadering van de vormgeving van familierelaties is te verwachten dat mensen meer bindingen met familie en de schoonfamilie onderhouden wanneer het hun meer oplevert. Het zal hun meer opleveren wanneer ze plezier beleven aan het hebben van familiebanden en dat hangt waarschijnlijk af van of men met elkaar overweg kan. Dit laatste heeft niet alleen te maken met overeenkomsten in karakter en persoonlijkheid maar ook met overeenkomsten in sociaal en cultureel opzicht. Omdat overeenkomst zorgt voor wederzijdse sociale bevestiging, bevordert similariteit in sociaal-cultureel opzicht interactie tussen personen (Homans, 1950; Kalmijn, 1998). Zo worden partners vaak gekozen op basis van overeenkomstige kenmerken zoals opleidingsniveau en leeftijd (Uunk, 1996; Kalmijn 1998). Ook blijkt dat sociaal-culturele similariteit tussen ouders en volwassen kinderen de mate van contact tussen hen bevordert (De Graaf, 1997). In dit artikel kijken we specifiek naar similariteit in opleiding als een indicator van sociaal-culturele overeenkomst (Rossi & Rossi, 1990).² De hypothese is: *hoe meer opleidingssimilariteit er bestaat tussen mensen en hun (schoon)familie, des te vaker zij op bezoek gaan bij (schoon)familie.*

Bij een vergelijking tussen de eigen familie en de schoonfamilie verwachten we dat similariteit meer invloed heeft bij de schoonfamilie dan bij de eigen familie. De reden daarvoor is dat de gevoelens van verplichting sterker zijn bij de eigen familie dan bij de schoonfamilie. Als gevolg daarvan zullen mensen vermoedelijk meer verschillen met de eigen familie tolereren dan met de schoonfamilie. De hypothese luidt: *opleidingssimilariteit heeft minder invloed op de frequentie van familiebezoek dan op de frequentie van schoonfamiliebezoek.*

2.3 Gepercipieerde relatiestabiliteit

Naar verwachting wordt een groot deel van het bezoek aan familie en schoonfamilie in het gezelschap van de partner afgelegd. We veronderstellen dat als de relatie tussen de partners zelf beter is, zij het plezieriger vinden om samen naar de (schoon)familie te gaan. Resultaten uit eerder onderzoek ondersteunen de redenering over de invloed van de stabiliteit van de partnerrelatie op de band met schoonouders. Het blijkt dat mannen die hun partnerrelatie zien als minder succesvol (gemeten door onder meer de gepercipieerde stabiliteit), meer onenigheid hebben met hun schoonouders (Bryant, Conger & Meehan, 2001). Bij vrouwen blijkt dit overigens niet zo te zijn.³ De hypothese luidt: *hoe stabielers mensen hun partnerrelatie vinden, des te vaker zij op bezoek gaan bij schoon(familie).*

Wat betreft een verschil tussen eigen familie en schoonfamilie verwachten we dat bezoek aan de eigen familie minder wordt beïnvloed door stabiliteit van de partnerrelatie dan bezoek aan de schoonfamilie. Het zou namelijk ook kunnen zijn dat mensen hun familie vaker alleen

bezoeken wanneer ze hun partnerrelatie als minder stabiel ervaren. Op deze manier krijgt de eigen familie niet minder bezoek. De hypothese luidt dan ook: *gepercipieerde relatiestabiliteit heeft minder invloed op de frequentie van familiebezoek dan op de frequentie van schoonfamiliebezoek.*

2.4 Restricties van tijd en hulpbronnen

Mensen worden geconfronteerd met allerlei verplichtingen en verantwoordelijkheden die onderling kunnen botsen zoals het verrichten van betaald werk, de zorg voor kinderen en het onderhouden van banden met familie en schoonfamilie. Het voldoen aan deze verplichtingen vergt tijd en hulpbronnen.

Allereerst verwachten we dat tijdsdruk belangrijk is voor de bepaling van de mate van familiebezoek. Een belangrijke beperking in tijd van mensen is het volgen van een opleiding en het hebben van een baan. Over de invloed van het hebben van betaalde arbeid op familiebindingen zijn wisselende resultaten gevonden. Zo kwamen Rossi en Rossi (1990) tot de bevinding dat mensen die werken, minder vaak contact hebben met de ouders. Waite en Harrison (1992) vonden echter dat mensen die betaalde arbeid verrichten, niet minder contact onderhouden met hun familie. Omdat theoretisch het eerste te verwachten is, luidt de hypothese: hoe meer tijdsdruk mensen hebben, des te minder vaak zij op bezoek gaan bij (schoon)familie.

Naast deze tijdsrestricties verwachten we dat de hulpbron van een goede gezondheid iemand beter in staat stelt om op allerlei manieren bindingen met familie en schoonfamilie te onderhouden. Het blijkt dat mensen met een betere gezondheid meer hulp bieden aan hun ouders (Klein Ikkink e.a., 1999). De hypothese luidt: hoe gezonder mensen zijn, des te vaker zij op bezoek gaan bij (schoon)familie.

Bij een vergelijking van de mate van bezoek tussen de eigen familie en schoonfamilie verwachten we dat tijd en hulpbronnen minder invloed hebben op de mate van bezoek aan de eigen familie dan op de mate van bezoek aan de schoonfamilie. Een implicatie van de door Rossi en Rossi (1990) in beeld gebrachte hiërarchie van verplichtingen is dat een tijds- en hulpbronnenbudget van een bepaalde omvang waarin mensen geen ruimte vinden voor het bezoeken van de schoonouders wel voldoende groot kan zijn om bij de eigen familie op bezoek te gaan. De hypothese hierbij luidt: *tijdsdruk en gezondheid hebben minder invloed op de frequentie van familiebezoek dan op de frequentie van schoonfamiliebezoek.*

2.5 Concurrentie

Leden van de familie en schoonfamilie kunnen wedijveren om de beperkte tijd en hulpbronnen waarover de partners beschikken (Waite & Harrison, 1992; Lee e.a., 2003). Dit doet vermoeden dat, gegeven beperkingen van tijd en hulpbronnen, de aanwezigheid van de ene familie contact met de andere familie vermindert. Op deze wijze lijken familie en schoonfamilie dus concurrenten van elkaar. Lee e.a. (2003) hebben dit getoetst door na te gaan in hoeverre men meer contact heeft met de eigen ouders wanneer men geen schoonouders meer heeft en

andersom. Voor mannen werd hierbij enige ondersteuning gevonden. De hypothese wordt in de literatuur de *juggling*-hypothese genoemd (Rossi & Rossi, 1990; Lee e.a., 2003) en luidt: *hoe vaker mensen bij de ene familie op bezoek gaan, des te minder vaak zij bij de andere familie op bezoek gaan*.

Er zijn verschillende redenen waarom men ook een positief verband kan verwachten tussen het bezoek aan de ene familie en het bezoek aan de andere familie. In de eerste plaats zullen normen en waarden alsmede restricties ervoor zorgen dat er een samenhang bestaat tussen het bezoek aan de twee families. Hier is dan sprake van een spurieus verband. Daarnaast kan men een rechtvaardigheidshypothese poneren. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat mensen proberen geen van beide families te benadelen in de mate waarin ze de families bezoeken. In plaats van een concurrerend effect is er dan sprake van een versterkend effect. Voor een versterkend effect bestaat in de literatuur wat meer evidentie dan voor concurrentie tussen familie en schoonfamilie (Waite & Harrison, 1992). Onze alternatieve hypothese is: *hoe vaker mensen bij de ene familie op bezoek gaan, des te vaker zij ook bij de andere familie op bezoek gaan*.

3. Data en methoden

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, gebruiken we gegevens over familie- en schoonfamiliebezoek uit de dataset Huishoudens in Nederland 1995 (Kalmijn e.a., 1995). Voor informatie over de steekproef, de representativiteit en de respons, verwijzen we naar Kalmijn, Bernasco en Weesie (1999). We gebruiken gegevens van 1392 paren die gehuwd zijn of samenwonen. Zowel van ego als van de partner is informatie bekend over hun familieleden. Vanwege de dyadische datastructuur (gegevens over ego en partner zijn gekoppeld) zijn tegelijk ook gegevens bekend over schoonfamilieleden van ego en partner. Met deze gegevens hebben we een databestand geconstrueerd waarin we informatie hebben over 2784 individuen, hun partners, hun familie en hun schoonfamilie. Beschrijvende kenmerken van de variabelen staan in tabel 1.

3.1 Bezoek aan (schoon)familie

Bindingen met familie en met schoonfamilie worden afgemeten aan een vraag over hoe vaak mensen bij de betreffende familie op bezoek gaan. Aan respondenten is gevraagd hoe vaak zij familie en schoonfamilie bezoeken: 'een of enkele keren per week', 'een of enkele keren per maand', 'een of enkele keren per jaar' of 'minder vaak, nooit'. Het gaat hierbij om (schoon)ouders, (schoon)broers en -zussen en andere (schoon)familie. Met deze informatie hebben we de twee afhankelijke variabelen geconstrueerd: *bezoek aan familie* en *bezoek aan schoonfamilie*. De variabelen zijn gecodeerd naar het aantal keer per jaar dat men de (schoon)familie bezoekt.

Een nadeel van deze meting van (schoon)familiebezoek is dat (schoon)ouders en andere (schoon)familieleden samen worden genomen. Omdat mechanismen ter verklaring van de

sterkte van familiebanden niet uitsluitend betrekking hebben op banden met de ouders, maar ook op banden met andere familieleden, verwachten we dat het gebruik van deze meting geen invloed heeft op de richting van de effecten van verklarende variabelen, hoogstens worden effecten onderschat.

Van deze twee afhankelijke variabelen hebben we twaalf varianten gemaakt voor beschrijvende analyses (zie tabel 2). Ten eerste hebben we de frequentie van familiebezoek en schoonfamiliebezoek voor mannen en vrouwen afzonderlijk geconstrueerd: *bezoek van man aan familie*, *bezoek van man aan schoonfamilie*, *bezoek van vrouw aan familie* en *bezoek van vrouw aan schoonfamilie*. Verder hebben we onderscheid gemaakt tussen individueel bezoek en gezamenlijk bezoek. Aan respondenten is gevraagd hoe vaak ze samen met hun partner de (schoon)familie bezoeken: 'altijd', 'meestal', 'zelden' of 'nooit'. Het individueel bezoek en het gezamenlijk bezoek zijn vastgesteld door de omvang van het jaarlijkse bezoek te vermenigvuldigen met de proportie van het bezoek dat mensen respectievelijk alleen dan wel samen afleggen. Voor het individueel bezoek zijn vier variabelen aangemaakt: *individueel bezoek van man aan familie*, *individueel bezoek van man aan schoonfamilie*, *individueel bezoek van vrouw aan familie* en *individueel bezoek van vrouw aan schoonfamilie*. Voor het gezamenlijk bezoek van partners zijn twee variabelen gemaakt: *gezamenlijk bezoek aan familie man*, en *gezamenlijk bezoek aan familie vrouw*. Omdat gezamenlijk familiebezoek voor de ene partner het gezamenlijk schoonfamiliebezoek voor de andere partner is, maken we bij deze variabelen niet het onderscheid tussen familie en schoonfamilie maar tussen familie van de man en familie van de vrouw.

Bij de vaststelling van de frequentie van het gezamenlijk bezoek is gebruikgemaakt van de dyadische structuur van de data. Het gezamenlijk bezoek aan de familie van de man is een gemiddelde van het gezamenlijk familiebezoek van mannen en het gezamenlijk schoonfamiliebezoek van vrouwen. Het gezamenlijk bezoek aan de familie van de vrouw is een gemiddelde van het gezamenlijk familiebezoek van vrouwen en het gezamenlijk schoonfamiliebezoek van mannen. Hierbij moet opgemerkt worden dat de partners niet in hoge mate hetzelfde rapporteren over de frequentie van hun gezamenlijk bezoek. De correlaties waren 0,45 voor bezoek aan familie van de man en 0,46 voor bezoek aan familie van de vrouw. Hierbij stuitte we op een opvallende vertekening: beide partners zeggen vaker gezamenlijk naar de eigen familie te gaan dan naar de schoonfamilie. We denken door gemiddelden te nemen een betrouwbaardere schatting te krijgen van gezamenlijk bezoek aan beide families. Zo worden eventuele fouten die mensen maken in de rapportage minder extreem, aangenomen dat niet beide partners dezelfde fouten maken.

Ten slotte hebben we variabelen aangemaakt voor het totale bezoek aan de familie van mannen en het totale bezoek aan de familie van vrouwen: *totaal bezoek aan familie man* en *totaal bezoek aan familie vrouw*. Deze variabelen zijn een optelling van variabelen van het individueel familiebezoek, het individueel schoonfamiliebezoek en het gezamenlijk bezoek.⁴

3.2 Verklarende variabelen

Hierbij onderscheiden we individuele kenmerken (inclusief kenmerken van de relatie tussen ego en familie en tussen ego en schoonfamilie) en partnerkenmerken (inclusief kenmerken van de relatie tussen de partner en familie van ego en tussen de partner en de schoonfamilie van ego).

Moderne waarden

- *Kerkbezoek ego en kerkbezoek partner.* Hierbij is onderscheid gemaakt tussen: minstens eenmaal per jaar naar een kerkdienst gaan (1) en minder vaak of nooit naar een kerkdienst gaan (0).
- *Opleidingsniveau ego en opleidingsniveau partner.* Deze variabelen geven het niveau van de hoogst voltooide opleiding aan, lopend van: lagere school (1) tot en met postacademisch (9). Opleiding zou ook gezien kunnen worden als meting voor beschikbare geldelijke hulpbronnen. Het zou kunnen zijn dat mensen met meer van deze hulpbron beter in staat zijn om bezoek aan (schoon)familie te brengen. Gecontroleerd voor inkomen en arbeidsmarktparticipatie is het netto-effect van het opleidingsniveau waarschijnlijk vooral ideologisch van aard en niet economisch (Presser, 1994).

Similariteit

- *Opleidingsverschil ego – vader, opleidingsverschil ego – schoonvader, opleidingsverschil partner – vader ego en opleidingsverschil partner – schoonvader ego.* Deze variabelen meten de absolute mate van overeenkomstigheid tussen het opleidingsniveau van ego en de partner en die van hun vader en schoonvader. Hogere waarden komen overeen met meer similariteit. We kijken naar similariteit met de vader en de schoonvader aangezien similariteit met de moeder en de schoonmoeder wat betreft opleidingsniveau minder informatief is; vrouwen deden vroeger immers veelal geen vervolgopleiding. Voor de meting van similariteit met (schoon)familieleden zouden we ook similariteit met (schoon)broers en (schoon)zussen willen meenemen, maar we beschikken niet over de daarvoor vereiste gegevens. Overigens is dit enigszins te nuanceren want omdat ouders een belangrijkere plaats innemen in de familie dan broers en zussen (Rossi & Rossi, 1990), lijkt het aannemelijk dat similariteit met ouders meer invloed heeft op de vormgeving van familiebanden dan similariteit met broers en zussen.

Gepercipieerde relatiestabiliteit

- *Gepercipieerde relatiestabiliteit ego en gepercipieerde relatiestabiliteit partner.* Deze variabelen zijn gemaakt door zes vragen samen te nemen die een aanwijzing geven voor de stabiliteit van de relatie. De vragen zijn: denken dat de relatie in gevaar was, met vrienden gepraat over de mogelijkheid van echtscheiding, met de partner gepraat over echtscheiding, denken over hoe het leven zou zijn met iemand anders, sterk aangetrokken gevoeld tot iemand anders, afgevraagd of men met een ander niet gelukkiger zou zijn. De betrouwbaarheid van

deze schaal is goed (Cronbachs α is 0,91 voor mannen en 0,81 voor vrouwen). De variabelen zijn getransformeerd tot z-scores. Een hogere score betekent meer stabiliteit.

Restricties van tijd en hulpbronnen

- *Tijdsdruk ego en tijdsdruk partner.* Om de tijdsdruk van mensen te meten, gebruiken we informatie over arbeidsparticipatie en het volgen van een studie. Hiermee hebben we variabelen gemaakt die bestaan uit drie categorieën: geen betaalde arbeid en geen studie (0), betaalde arbeid of een studie (1), en arbeid en een studie (2).

Tabel 1: Beschrijvende kenmerken van gebruikte variabelen

	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Std. deviatie
AFHANKELIJKE VARIABELEN				
Bezoek aan familie	0,0	52,0	23,6	20,8
Bezoek aan schoonfamilie	0,0	52,0	18,0	18,7
EGO EN PARTNERKENMERKEN				
Kerkbezoek ego / partner	0,0	1,0	0,5	0,5
Opleidingsniveau ego / partner	1,0	9,0	4,4	2,1
Opleidingsverschil ego – vader	0,0	8,0	5,3	2,0
Opleidingsverschil ego – schoonvader	0,0	8,0	5,1	1,9
Opleidingsverschil partner – vader ego	0,0	8,0	5,1	1,9
Opleidingsverschil partner – schoonvader ego	0,0	8,0	5,3	3,9
Gepercipieerde relatiestabiliteit ego / partner	-5,0	0,8	0,0	1,0
Tijdsdruk ego / partner	0,0	2,0	0,8	0,5
Gezondheid ego / partner	1,0	5,0	3,1	0,7
FAMILIE- EN SCHOONFAMILIEKENMERKEN				
(Schoon)moeder in leven	0,0	1,0	0,8	0,4
(Schoon)vader in leven	0,0	1,0	0,7	0,5
Aantal (schoon)broers en (schoon)zussen	0,0	8,0	2,9	2,0
CONTROLEVARIABELEN				
Sekse (vrouw = 1)	0,0	1,0	0,5	0,5
Relatievorm (getrouwd = 1)	0,0	1,0	0,8	0,4
Jonge kinderen	0,0	6,0	0,9	1,1
Huishoudinkomen	-1,9	7,3	0,0	1,0
Leeftijd ego en partner	20,0	74,5	37,1	10,0
Leeftijd (schoon)ouders	36,0	98,5	66,6	11,3
(Schoon)ouders gescheiden	0,0	1,0	0,1	0,3
Kerkbezoek (schoon)moeder	0,0	1,0	0,7	0,5
Opleidingsniveau (schoon)vader	1,0	9,0	3,0	2,1
N = 2784				

BRON: Huishoudens in Nederland 1995

- *Gezondheid ego en gezondheid partner*. Respondenten hebben hun gezondheid beoordeeld op een vijfpuntsschaal, lopend van: ‘veel slechter’ (1) naar ‘veel beter’ (5) in vergelijking met mensen van dezelfde leeftijd.

Concurrentie

- *Moeder in leven, vader in leven, schoonvader in leven en schoonmoeder in leven*. Bij deze variabelen zijn twee categorieën onderscheiden: het betreffende familielid is overleden (0) en het betreffende familielid is in leven (1).
- *Aantal broers en zussen en aantal schoonbroers en -zussen*. Dit zijn continue variabelen die het aantal (schoon)broers en (schoon)zussen tellen.

Controlevariabelen

We controleren voor sociaal-demografische kenmerken waarvan we uit eerder onderzoek weten dat ze invloed hebben op de vormgeving van familiebanden (voor een overzicht, zie Lye, 1996).

- *Sekse*. Deze variabele is gecodeerd als: mannen (0) en vrouwen (1).
- *Relatievorm*. Deze variabele heeft twee categorieën: samenwonend (0) en getrouwd (1).
- *Jonge kinderen*. Dit is een continue variabele die het aantal kinderen van 12 jaar en jonger telt.
- *Huishoudinkomen*. Deze variabele is een optelling van verschillende inkomstenbronnen (arbeidsinkomen, uitkering en pensioen) (de variabele is getransformeerd tot een z-score).
- *Leeftijd ego en partner*. Dit is de gemiddelde leeftijd van ego en partner.
- *Leeftijd ouders en schoonouders*. Dit is de gemiddelde leeftijd van (schoon)vader en (schoon)moeder.
- *Ouders gescheiden en schoonouders gescheiden*. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen: (schoon)ouders zijn niet gescheiden (0) en (schoon)ouders zijn gescheiden (1).
- *Kerkbezoek moeder en kerkbezoek schoonmoeder*. Deze variabelen betreffen respectievelijk de kerkgang van de moeder toen de respondent 15 jaar oud was en de kerkgang van de schoonmoeder toen de partner van de respondent 15 jaar was.
- *Opleidingsniveau vader en schoonvader*. Deze variabelen meten het niveau van de hoogst voltooide opleiding van de (schoon)vader, lopend van: lagere school (1) tot en met post-academisch (9).

In onderzoek naar familierelaties wordt veelal rekening gehouden met de geografische afstand tussen familieleden. Het is een belangrijke statistische determinant van de mate van interactie tussen familieleden (bijvoorbeeld Waite & Harrison, 1992; Silverstein, 1995; Lee e.a., 2003). Controleren voor de geografische afstand is niet per se een goede aanpak omdat de causale volgorde tussen de afstand en de bezoekfrequentie niet erg duidelijk is. Zo zal een heel goed en frequent contact met de ouders er mede toe bijdragen dat men niet te ver van de ouders gaat wonen. Het is dus maar de vraag of de afstand wel een echte determinant is van de binding; de afstand kan ook gezien worden als een alternatieve maat voor die binding.

3.3 Analysemethoden

De eerste twee onderzoeksvragen worden beantwoord door *t*-toetsen voor paarsgewijze vergelijkingen uit te voeren. Onderzoeksvraag (3) over de verklaring van familiebezoek en schoonfamiliebezoek beantwoorden we aan de hand van resultaten uit regressie-analyses. Hiertoe schatten we twee modellen (model 1 en 3). Voor beide afhankelijke variabelen, de frequentie van familiebezoek en de frequentie van schoonfamiliebezoek, gaan we de invloed na van individuele kenmerken. Om te kunnen vaststellen in hoeverre effecten van de verklarende variabelen verschillen tussen familie en schoonfamilie voeren we χ^2 -toetsen uit.⁵

Daarnaast schatten we twee modellen waarbij we behalve individuele kenmerken ook partnerkenmerken opnemen (model 2 en 4). Op deze wijze gaan we na in hoeverre iemands familiebezoek en schoonfamiliebezoek beïnvloed worden door de partner. Door als afhankelijke variabelen de totale mate van bezoek aan de familie en schoonfamilie te nemen, waarin zowel een deel individueel bezoek als een deel gezamenlijk bezoek opgesloten ligt, bekijken we de invloed van partnerkenmerken op de totale mate van bezoek van ego.

Omdat het zeer waarschijnlijk is dat de mate van bezoek aan de eigen familie en de mate van bezoek aan de schoonfamilie met elkaar gecorreleerd zijn, wordt als schattingsmethode *seemingly unrelated regression* (SUR) toegepast. Bij deze methode wordt rekening gehouden met mogelijke samenhang tussen modellen in de errortermen, waardoor efficiëntere schattingen worden verkregen dan wanneer OLS-regressie wordt toegepast (Zellner, 1962; Pindyck & Rubinfeld, 1991). Deze methode kent vooral econometrische toepassingen, waarbij bijvoorbeeld de vraag van consumenten naar twee verwante producten verklaard wordt. De vraag naar het ene product hangt samen met de vraag naar het andere product. In de SUR-modellen die hier aan de orde zijn, worden de mate van familiebezoek en de mate van schoonfamiliebezoek samen geschat. We schatten twee SUR-modellen: modellen 1 en 3 samen en modellen 2 en 4 samen.⁶

Bij het beantwoorden van onderzoeksvraag (4) kiezen we voor een explorerende aanpak. Allereerst gaan we na in hoeverre er concurrentie tussen familie en schoonfamilie bestaat door in de regressie-analyses variabelen op te nemen waaruit de aanwezigheid van schoonfamilie blijkt (schoonmoeder en schoonvader in leven en het aantal schoonbroers en -zussen). Negatieve effecten van deze variabelen op bezoek aan de eigen familie duiden op concurrentie. Op dezelfde manier nemen we bij de verklaring van schoonfamiliebezoek variabelen op die de aanwezigheid van eigen familie weergeven. Ten tweede berekenen we een correlatie tussen de mate van familiebezoek en de mate van schoonfamiliebezoek. Een negatieve correlatie duidt op concurrentie tussen familie en schoonfamilie terwijl een positieve correlatie laat zien dat er een versterkend effect bestaat. Een positieve relatie kan echter ook te wijten zijn aan gemeenschappelijke achterliggende factoren. Om deze gemeenschappelijkheid uit te schakelen, verrichten we een residuen-analyse waarin we de residuen uit de verklarende modellen voor familie- en schoonfamiliebezoek met elkaar correleren.⁷

4. Resultaten

4.1 *Bezoek aan familie en schoonfamilie*

Ten eerste gaan we in op onderzoeksvraag (1) over een mogelijk verschil in de bezoekfrequentie tussen familie en schoonfamilie. Het blijkt dat mensen hun eigen familie gemiddeld ongeveer 24 keer per jaar bezoeken en de schoonfamilie 18 keer per jaar. Dit zijn uiteraard benaderingen, gebaseerd op de gepresenteerde antwoordcategorieën. Eigen familie wordt dus vaker bezocht dan de schoonfamilie met een verschil van bijna zes bezoeken per jaar (*t*-toets1, tabel 2). Het bezoek aan de eigen familie ligt hiermee bijna een derde hoger dan bezoek aan de schoonfamilie.

De verschillen in bezoekfrequenties bekijken we ook voor mannen en vrouwen apart. Mannen bezoeken hun familie gemiddeld 21 keer per jaar en ze gaan ongeveer 17 keer per jaar naar hun schoonfamilie. Vrouwen gaan gemiddeld 26 keer per jaar naar hun familie en ze bezoeken hun schoonfamilie 19 keer per jaar. Zowel mannen als vrouwen bezoeken de eigen familie dus vaker dan de schoonfamilie. Dit voordeel van de eigen familie boven de schoonfamilie is bij vrouwen groter dan bij mannen. Bij vrouwen is het verschil ruim zeven bezoeken (42 procent) en bij mannen bijna vier bezoeken (20 procent) (*t*-toets 2 en 3).

Het verschil in bezoekfrequenties tussen familie en schoonfamilie komt door het individueel bezoek dat partners aan de familie en de schoonfamilie afleggen. De hogere frequentie van bezoek aan de eigen familie komt doordat vrouwen vaker zonder de partner naar hun eigen familie gaan dan mannen (*t*-toets 4). Het voordeel van de eigen familie boven de schoonfamilie wordt enigszins verkleind doordat vrouwen ook iets vaker zonder de partner naar hun schoonfamilie gaan dan mannen (*t*-toets 5). Overigens is hier zoals we verwachtten, goed te zien dat het grootste deel (driekwart) van het bezoek aan de eigen familie samen met de partner wordt afgelegd.

4.2 *Bezoek aan familie van de vrouw en familie van de man*

Ten tweede beantwoorden we onderzoeksvraag (2) over een mogelijk verschil in de bezoekfrequentie tussen de familie van mannen en de familie van vrouwen. Mensen gaan per jaar 24 keer naar familie van de man en 27 keer naar familie van de vrouw. De familie van de vrouw krijgt daarmee drie bezoeken per jaar meer dan de familie van de man (*t*-toets 7). Dit komt neer op een klein verschil in het voordeel van de familie van de vrouw (14 procent). Het voordeel komt tot stand doordat vrouwen vaker alleen naar de eigen familie gaan dan mannen (*t*-toets 4) en in mindere mate ook doordat partners vaker samen de familie van de vrouw bezoeken (*t*-toets 6). Het verschil in de bezoekfrequentie wordt iets kleiner doordat vrouwen vaker alleen naar de schoonfamilie gaan dan mannen (*t*-toets 5).

Tabel 2: *Vergelijkingen tussen bezoek aan familie en bezoek aan schoonfamilie en tussen bezoek aan familie van de man en bezoek aan de familie van de vrouw (in aantal keren per jaar) (t-toetsen voor paarsgewijze vergelijkingen)*

Nummer van t-toets	Vergelijking	Gemiddelde	Vershil in gemiddelde
1.	Bezoek aan familie – Bezoek aan schoonfamilie	23,6 18,0	5,60**
2.	Bezoek van man aan familie – Bezoek van man aan schoonfamilie	20,8 17,4	3,42**
3.	Bezoek van vrouw aan familie – Bezoek van vrouw aan schoonfamilie	26,4 18,6	7,81**
4.	Individueel bezoek van man aan familie – Individueel bezoek van vrouw aan familie	4,1 7,0	-2,93**
5.	Individueel bezoek van man aan schoonfamilie – Individueel bezoek van vrouw aan schoonfamilie	2,9 3,6	-0,71**
6.	Gezamenlijk bezoek aan familie man – Gezamenlijk bezoek aan familie vrouw	15,9 17,0	-1,08**
7.	Totaal bezoek aan familie man – Totaal bezoek aan familie vrouw	23,6 26,9	-3,31**

N = 1376

** = $p < 0,01$

BRON: Huishoudens in Nederland 1995

4.3 Effecten van kenmerken van ego en de partner op (schoon)familiebezoek

Voor het beantwoorden van onderzoeksvraag (3) toetsen we hypothesen over factoren die mogelijk bezoek aan familie en schoonfamilie bepalen, waarbij we onderscheid maken tussen individuele kenmerken (model 1 en 3) en partnerkenmerken (model 2 en 4) (zie tabel 3).

Moderne waarden

Het blijkt dat mensen die vaak naar de kerk gaan zowel de eigen familie als de schoonfamilie vaker bezoeken dan mensen die weinig of nooit naar de kerk gaan. Het effect van religiositeit is niet significant groter bij de eigen familie dan bij de schoonfamilie. Hiermee wordt onze hypothese hierover weerlegd. In de modellen waarin we partnerkenmerken opgenomen hebben, blijkt dat de religiositeit van de partner geen effect heeft op de mate waarin ego zijn of haar familie bezoekt. Bij schoonfamiliebezoek heeft zowel de eigen kerkgang als de kerkgang van de partner invloed. Mensen brengen meer bezoek aan de schoonfamilie wanneer zij zelf en hun partner minstens eenmaal per jaar naar de kerk gaan.

De hypothese over moderne waarden toetsen we ook door het effect van opleidingsniveau op (schoon)familiebezoek te bepalen. Het blijkt dat hoe hoger de opleiding van mensen is, des

te minder frequent zij op bezoek gaan bij familie en schoonfamilie. Het blijkt echter niet zo te zijn dat opleiding meer invloed heeft bij de schoonfamilie dan bij de eigen familie. Ook het opleidingsniveau van de partner beïnvloedt de mate waarin mensen naar de familie en de schoonfamilie gaan. Hoe hoger de opleiding van de partner, des te minder frequent men de familie en schoonfamilie bezoekt. De mate van (schoon)familiebezoek hangt dus af van zowel de eigen opleiding als van de opleiding van de partner.

Opleidingssimilariteit

In model 2 blijkt in overeenstemming met onze hypothese dat hoe meer het opleidingsniveau van iemand overeenkomt met het opleidingsniveau van zijn of haar vader, hoe vaker hij of zij op bezoek gaat bij de eigen familie. Tegen onze verwachting in vinden we dat wanneer de hoogte van de opleiding van de partner en de vader van ego meer verschillend zijn, ego vaker naar de eigen familie gaat (model 4). Dit is in strijd met de similariteitshypothese.⁸

Gepercipieerde relatiestabiliteit

Naar voren komt dat hoe meer stabiliteit men in de partnerrelatie ervaart, des te vaker men naar de familie en de schoonfamilie gaat (model 1 en 3). Hoewel het effect van stabiliteit zoals voorspeld groter is bij de schoonfamilie dan bij de eigen familie, is het niet significant verschillend tussen familiebezoek en schoonfamiliebezoek. Wanneer partnerkenmerken in de modellen worden opgenomen, blijkt dat relatiestabiliteit ervaren door ego geen invloed meer heeft op de mate van bezoek aan de eigen familie (model 2). Wel blijft de door ego ervaren relatiestabiliteit invloed houden op de mate van bezoek aan de schoonfamilie (model 4). Er bestaat geen onafhankelijk effect van de door de partner gepercipieerde relatiestabiliteit op schoonfamiliebezoek van ego.

Restricties van tijd en hulpbronnen

Het blijkt dat mensen die een opleiding volgen of betaalde arbeid verrichten, minder vaak hun familie en schoonfamilie bezoeken (model 1 en 3). Zoals verwacht lijkt de invloed van deze factor groter te zijn bij de schoonfamilie dan bij de eigen familie, maar dit verschil is niet significant. In modellen 2 en 4 blijkt dat wanneer de partner meer tijdsdruk heeft (door werk en studie) men minder vaak naar de eigen familie gaat, maar men gaat niet minder vaak naar de schoonfamilie. Het effect van de tijdsdruk van de partner is significant groter bij familiebezoek dan bij schoonfamiliebezoek ($\chi^2 = 3,36$; $p = 0,07$). Een gelijke mate aan werk en studie van de partner werkt meer belemmerend op de mate waarin ego de eigen familie bezoekt dan op de mate waarin ego de schoonfamilie bezoekt. Hiermee wordt de restrictiehypothese bevestigd.

Verder blijkt dat gezondheid geen invloed heeft op de mate van bezoek aan de eigen familie, maar wel op de mate van bezoek aan de schoonfamilie. Hoe gezonder mensen zichzelf vinden, hoe vaker zij bezoek brengen aan de schoonfamilie. Kennelijk is een gelijke gezondheid geen reden om niet naar de familie te gaan, terwijl het wel een reden is om niet naar de schoonfamilie te gaan. Dit verschil tussen familie en schoonfamilie is significant, waarmee de opgestelde hypothese bevestigd wordt ($\chi^2 = 4,39$; $p = 0,04$). Ook blijkt de gezondheid van de partner

invloed te hebben op de mate waarin ego naar de eigen familie gaat. Men gaat vaker naar de eigen familie naarmate de gezondheid van de partner beter is. Omdat we de invloed van gezondheid op het totale bezoek (bezoek met en zonder partner) bekijken, betekent deze bevinding dat men niet vaker zonder partner naar de eigen familie gaat als de partner een slechtere gezondheid heeft. Wanneer men namelijk vaker zonder partner naar de eigen familie zou gaan, zouden we geen positief effect gevonden hebben van de gezondheid van de partner op ego's familiebezoek.

Controlevariabelen

We staan kort stil bij enkele effecten van controlevariabelen die in de modellen zijn opgenomen. Naar voren komt dat vrouwen hun familie vaker bezoeken dan mannen. Bij schoonfamiliebezoek bestaat er geen verschil tussen mannen en vrouwen. Dit komt doordat het bezoek aan de schoonfamilie voornamelijk in het gezelschap van de partner afgelegd wordt zoals we bij de beschrijvende analyses hebben gezien. Verder blijkt dat getrouwden vaker de familie en de schoonfamilie bezoeken dan samenwonenden. Deze bevinding is interessant in het licht van de hypothese over relatiestabiliteit, waarbij het gaat om de invloed van de (on)zekerheid over de relatie zoals mensen die zelf ervaren, op (schoon)familiebezoek. Los hiervan geeft ook de relatievorm die mensen kiezen een indicatie hoe zeker een relatie is. Samenwonenrelaties worden vaak gezien als minder zeker dan huwelijksrelaties (Pollak, 1985; Axinn & Thornton, 1992). Een implicatie van onzekerheid is dat men minder investeert in bindingen met schoonfamilieleden. Dit wordt ondersteund door de bevinding dat er bij schoonfamilie een kleiner effect bestaat van relatievorm dan bij eigen familie. Ten slotte komt naar voren dat mensen met jonge kinderen minder frequent hun familie en schoonfamilie bezoeken. Deze bevinding strookt met de hypothese over tijdsrestricties. Spitze, Logan, Deane en Zerger (1994) hebben juist gevonden dat mensen met kinderen meer contact hebben met familie. Dit zou kunnen komen doordat familie op bezoek komt in plaats van dat men bij familie op bezoek gaat zoals we in dit artikel bestuderen.

Tabel 3: Regressie van individuele kenmerken en partnerkenmerken op de frequentie van bezoek aan familie en bezoek aan schoonfamilie^a

	Familiebezoek		Schoonfamiliebezoek	
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
EGO EN PARTNERKENMERKEN				
Kerkbezoek ego	2,36**	1,86*	3,00**	1,80*
Kerkbezoek partner		1,18		2,67**
Opleidingsniveau ego	-1,33**	-0,94**	-1,36**	-1,13**
Opleidingsniveau partner		-0,95**		-0,62**
Opleidingsverschil ego – vader	0,30	0,46*		
Opleidingsverschil ego – schoonvader			-0,06	-0,06
Opleidingsverschil partner – vader ego		-0,40*		

Tabel 3: Regressie van individuele kenmerken en partnerkenmerken op de frequentie van bezoek aan familie en bezoek aan schoonfamilie^a (vervolg)

	Familiebezoek		Schoonfamiliebezoek	
	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Opleidingsverschil partner – schoonvader ego				-0,01
Gepercipieerde relatiestabiliteit ego	0,65*	0,37	0,93**	0,74*
Gepercipieerde relatiestabiliteit partner		0,58		0,35
Tijdsdruk ego	-2,18*	-2,06**	-2,66**	-2,61**
Tijdsdruk partner		-2,77**		-1,10
Gezondheid ego	0,23	0,24	1,42**	1,43**
Gezondheid partner		0,91*		0,65
FAMILIE- EN SCHOONFAMILIEKENMERKEN				
Moeder in leven	3,96**	4,22**	-1,53	-1,35
Vader in leven	1,76*	1,96*	0,35	0,43
Schoonmoeder in leven	0,80	0,90	6,72**	6,77**
Schoonvader in leven	0,02	0,20	2,60**	2,81**
Broers en zussen	-0,56**	-0,59**	-0,43*	-0,45*
Schoonbroers en zussen	0,26	0,18	-0,34*	-0,41*
CONTROLEVARIABLEN				
Sekse (vrouw = 1)	3,42**	4,81**	0,30	1,09
Relatievorm (getrouwd = 1)	4,24**	3,83**	2,64**	2,27*
Jonge kinderen	-2,04**	-2,17**	-1,55**	-1,60**
Huishoudinkomen	0,19	0,25	0,14	0,17
Leeftijd ego en partner	-0,39**	-0,44**	-0,38**	-0,40**
Leeftijd ouders	-0,11*	-0,09*		
Leeftijd schoonouders			-0,01	-0,01
Ouders gescheiden	-3,70**	-3,76**		
Schoonouders gescheiden			-3,56**	-3,58**
Kerkbezoek moeder	0,87	0,92		
Kerkbezoek schoonmoeder			1,16	0,57
Opleidingsniveau vader	-0,91**	-0,78**		
Opleidingsniveau schoonvader			-0,56**	-0,47**
Constante	44,68**	46,97**	31,79**	31,91**
R ² (adjusted)	0,13	0,14	0,12	0,13
N = 2784				

** = $p < 0,01$; * = $p < 0,05$ (eenzijdig)

^a Seemingly unrelated regression-modellen (ongestandaardiseerde coëfficiënten)

BRON: Huishoudens in Nederland 1995

4.4 Concurrentie

Ten slotte beantwoorden we onderzoeksvraag (4) over mogelijke concurrentie tussen de eigen familie en de schoonfamilie. Allereerst kijken we in hoeverre het hebben van een schoonmoeder, het hebben van een schoonvader en het aantal schoonbroers en -zussen invloed heeft op de mate van bezoek aan de eigen familie (tabel 3).⁹ Er blijkt een effect te zijn van het aantal broers en zussen op schoonfamiliebezoek: hoe meer broers en zussen men heeft, hoe minder vaak men de schoonfamilie bezoekt. Dit effect wordt gevonden in modellen 2 en 4. Hiermee krijgt de *juggling*-hypothese enige steun. Naast deze kruiseffecten, zijn er effecten van kenmerken van de eigen familie op familiebezoek en effecten van schoonfamiliekenmerken op schoonfamiliebezoek. Het blijkt dat als men meer broers en zussen heeft, men minder vaak bij familie op bezoek gaat. Bij schoonfamiliebezoek vinden we hetzelfde effect voor het aantal schoonbroers en -zussen. Deze resultaten laten geen concurrentie tussen eigen familie en schoonfamilie zien, maar tonen wel dat de compositie van de (schoon)familie invloed heeft op de mate van (schoon)-familiebezoek.

Ten tweede hebben we de *juggling*-hypothese getoetst door de samenhang vast te stellen tussen het bezoek aan de eigen familie en het bezoek aan de schoonfamilie. De Pearson's correlatie is 0,46. Blijkbaar is het zo dat als mensen de familie frequenter bezoeken, ze ook vaker de schoonfamilie bezoeken. Meer bezoek aan de ene familie gaat niet ten koste van de mate van bezoek aan de andere familie. De positieve correlatie kan echter bestaan doordat bepaalde kenmerken van mensen invloed hebben op zowel het familiebezoek als het schoonfamiliebezoek, wat op een spurieus verband duidt.

Om de *juggling*-hypothese scherper te toetsen, is ten slotte een residuen-analyse uitgevoerd. We vinden een positieve correlatie van 0,39 tussen de errortermen van familiebezoek en schoonfamiliebezoek (gebaseerd op modellen zoals gepresenteerd in tabel 3). Deze correlatie is iets lager dan de bivariate correlatie, hetgeen erop duidt dat de in de modellen opgenomen factoren maar zeer gedeeltelijk verantwoordelijk zijn voor de positieve correlatie.

5. Samenvatting en discussie

In dit artikel hebben we de mate van familiebezoek en schoonfamiliebezoek bestudeerd aan de hand van landelijk representatieve gegevens over paren (getrouwd of samenwonend) in Nederland. Het blijkt dat mensen ongeveer 30 procent vaker de eigen familie bezoeken dan de schoonfamilie. Deze bevinding is in overeenstemming met de door Rossi en Rossi (1990) opgestelde hiërarchie van verplichtingen, waarbij mensen meer verplichtingen en verantwoordelijkheden voelen tegenover de eigen familie dan tegenover de schoonfamilie. Verder blijkt dat de familie van mannen iets minder bezoek krijgt dan de familie van vrouwen. Dit komt hoofdzakelijk doordat vrouwen vaker alleen hun eigen familie bezoeken dan mannen. Maar ook is er iets meer gezamenlijk bezoek aan de familie van vrouwen dan aan de familie van mannen. Hiermee is het bezoekpatroon in de Nederlandse samenleving te kenschetsen als licht matriarchaal.

Verder hebben we een aantal bekende hypothesen getoetst over hoe verschillen in schoonfamiliebezoek ontstaan. Hierbij zijn we nagegaan of deze hypothesen op dezelfde manier gelden voor het bezoek aan de schoonfamilie als voor het bezoek aan de eigen familie. Het blijkt dat opleiding, religie, gepercipieerde relatiestabiliteit en tijd en hulpbronnen op de voorspelde manier invloed hebben op de mate waarin mensen de schoonfamilie bezoeken. Hoger opgeleide en niet-religieuze personen bezoeken minder vaak hun schoonfamilie, mensen die veel tijdsdruk ondervinden bezoeken minder vaak hun schoonfamilie, en mensen die hun relatie als minder stabiel ervaren, bezoeken hun schoonfamilie minder vaak. De similariteitshypothese blijkt alleen op te gaan voor het bezoek aan de eigen familie. Hoe meer opleidingssimilariteit met de vader, des te vaker men de eigen familie bezoekt.

Er bestaan weinig significante verschillen in de invloed van deze factoren op het bezoek aan de schoonfamilie en het bezoek aan de eigen familie. Met andere woorden, de factoren die verschillen in schoonfamiliebezoek bepalen zijn dezelfde factoren die verschillen in het bezoek aan de eigen familie bepalen. Een uitzondering hierop is het effect van gezondheid. Het blijkt dat naarmate mensen gezonder zijn, zij vaker de schoonfamilie bezoeken terwijl de mate van bezoek aan de eigen familie niet beïnvloed wordt.

Bij het bestuderen van bindingen die familieleden met elkaar hebben, is het bezoek dat mannen en vrouwen aan hun familie brengen vaak als onafhankelijke gebeurtenissen gezien, maar veelal is dit bij mensen die gehuwd zijn of samenwonen met een partner niet aannemelijk omdat partners vaak samen bij familie op bezoek gaan. Het blijkt dat partnerkenmerken inderdaad invloed hebben op de mate waarin mensen hun familie en schoonfamilie bezoeken, naast de eigen kenmerken. Zo gaan mensen minder vaak naar hun eigen familie als hun partner het druk heeft. Het blijkt dat tijdsdruk van de partner significant meer invloed heeft op bezoek van ego aan de familie dan aan de schoonfamilie. Ook bezoekt men de eigen familie frequenter als de partner gezonder is.

We kunnen concluderen dat er van concurrentie tussen familie en schoonfamilie nauwelijks sprake is. De *juggling*-hypothese wordt dus niet bevestigd. Het blijkt dat wanneer mensen de ene familie meer bezoeken, zij ook vaker bij de andere familie op bezoek gaan. Er is dus eerder sprake van een versterkend effect. Na controle voor factoren die invloed hebben op familie- en schoonfamiliebezoek, bestaat er nog steeds een redelijk sterk positief verband tussen familie- en schoonfamiliebezoek. Het zou kunnen dat er nog andere achterliggende factoren meespelen die zowel het familiebezoek als het schoonfamiliebezoek beïnvloeden. Maar omdat we voor veel factoren (en daarmee veel potentiële gemeenschappelijkheid) gecontroleerd hebben, is een andere verklaring voor het versterkende effect des te aannemelijker. Namelijk dat mensen de mate van bezoek aan de eigen familie en aan de schoonfamilie gelijk willen houden, zoals de rechtvaardigheidshypothese stelt.

Bij deze resultaten zijn enkele kanttekeningen te maken. Ten eerste hebben we niet bezoek aan schoonouders onderzocht maar bezoek aan schoonfamilie. Dat maakt het geheel wat onnauwkeuriger: de respondenten kunnen er verschillende familieleden onder verstaan en ook eerder iemand vergeten. Een tweede kanttekening is het feit dat we in de analyses niet hebben kunnen nagaan hoeveel bezoek mensen krijgen van familieleden. De mate waarin mensen

bezoek krijgen van de familie en schoonfamilie kan van invloed zijn op de mate waarin mensen bij de familie en schoonfamilie op bezoek gaan. Wel hebben we kunnen controleren voor de leeftijd van familieleden (ego, de partner en (schoon)ouders, hetgeen wellicht als benadering geldt voor de mate waarin familieleden in staat zijn om zelf bezoeken af te leggen.

Noten

1. Antonia Verweij is als AiO werkzaam bij het Departement Sociologie van de Universiteit van Tilburg en Matthijs Kalmijn is als hoogleraar verbonden aan het Departement Sociologie van de Universiteit van Tilburg. Correspondentie-adres: Postbus 90153, 5000 LE Tilburg. E-mail: a.verweij@uvt.nl.
2. Een andere similariteitsindicator is verschil in religiositeit (de mate van kerkbezoek) (Rossi en Rossi, 1990). Maar similariteit in religiositeit is mogelijk afhankelijk van de mate waarin men zich met de familie verbindt. Opleiding lijkt ons een meer onveranderlijk kenmerk van mensen dan religiositeit.
3. Een reden voor het bestaan van dit sekseverschil zou kunnen zijn dat vrouwen meer persoonlijke ervaringen onthullen aan hun netwerk (Johnson & Leslie, 1982). Het zou zo kunnen zijn dat zij meer over hun huwelijk vertellen aan hun familie dan mannen en vervolgens kan de informatie die de familie dan heeft de manier beïnvloeden waarop zij (de schoonouders van de mannen) zich gedragen ten opzichte van de man.
4. Deze variabelen hebben betrekking op 1376 paren. Vanwege ontbrekende waarden in deze variabelen hebben de twee centrale afhankelijke variabelen betrekking op enkele paren meer.
5. We kijken daarbij in feite in hoeverre de 'fit' van modellen significant verslechtert (de χ^2 kleiner wordt) wanneer we aannemen dat effecten van een variabele tussen modellen gelijk zijn. Wanneer dit een afname in de χ^2 voortbrengt die niet significant is, is er geen verschil in effecten tussen de modellen.
6. Vanwege afhankelijkheid tussen ego en de partner zou een clustercorrectie moeten worden toegepast, maar in SUR-modellen is dat niet mogelijk voor zover we weten. Met OLS-regressies hebben we de modellen met en zonder clustercorrectie geschat. Alle significante effecten bleken na correctie nog steeds significant te zijn.
7. Het gaat hier om de correlatie tussen de errortermen van familiebezoek en schoonfamiliebezoek waarmee in SUR-modellen rekening wordt gehouden.
8. Wanneer we opleiding van ego, de partner en de schoonvader niet in het model opnemen, is het effect van opleidingssimilariteit tussen partner en ego's vader niet significant.
9. Het opnemen van familie- en schoonfamiliekenmerken in de modellen beïnvloedt de coëfficiënten van andere variabelen niet. Vandaar dat we ervoor gekozen hebben alleen de meest uitgebreide modellen te presenteren.

Literatuur

- Axinn, W.G. & Thornton, A. (1992). The relationship between cohabitation and divorce: selectivity or causal influence? *Demography*, 29, 357-374.
- Bryant, C.M., Conger, R.D. & Meehan, J.M. (2001). The influence of in-laws on change in marital success. *Journal of Marriage and Family*, 63, 614-626.
- Dijk, L. van & Siegers, J.J. (1996). The division of child-care among mothers, fathers, and nonparental care providers in Dutch two-parent families. *Journal of Marriage and the Family*, 58, 1018-1028.
- Giddens, A. (1992). *The transformation of intimacy*. Cambridge: Polity Press.
- Goode, W.J. (1994). *The family*. Second edition. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

- Graaf, P.M. de (1997). Contacten tussen ouders en hun volwassen kinderen. Paper gepresenteerd op de NSV Marktdag Sociologie (Utrecht, 29 mei 1997).
- Homans, G. (1950). *The human group*. New York: Harcourt, Brace and World.
- Jansen, M. (2002). Waardenoriëntaties en partnerrelaties. Een panelstudie naar wederzijdse invloeden. Amsterdam: Thesis (dissertatie).
- Johnson, M. & Leslie, L. (1982). Couple involvement and network structure: a test of the dyadic hypothesis. *Social Psychology Quarterly*, 45, 34-43.
- Kalmijn, M. (1998). Inter marriage and homogamy: causes, patterns, trends. *Annual Review of Sociology*, 24, 395-421.
- Kalmijn, M., Bernasco, W. & Weesie, J. (1995). Households in the Netherlands 1995: Codebook of HIN95. ISCORE-papers, nr 33. Universiteit Utrecht: Vakgroep Sociologie/ICS.
- Kalmijn, M., Bernasco, W. & Weesie, J. (eds.). (1999). *Huwelijks- en samenwoonrelaties in Nederland: De organisatie van afhankelijkheid*. Assen: Van Gorcum.
- Kalmijn, M. & Bernasco, W. (2001). Separated lifestyles in married and cohabiting relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 63, 639-654.
- Klein Ikkink, K., Tilburg, T. van & Knipscheer, K. (1999). Perceived instrumental support exchanges in relationships between elderly parents and their adult children: normative and structural explanations. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 831-844.
- Lee, E.G., Spitze, G.D. & Logan, J.R. (2003). Social support to parents-in-law: the interplay of gender and kin hierarchies. *Journal of Marriage and the Family*, 65, 396-403.
- Liefbroer, A.C. (1991). The choice between a married or unmarried first union by young adults. *European Journal of Population*, 7, 273-298.
- Lye, D.N. (1996). Adult child-parent relationships. *Annual Review of Sociology*, 22, 79-102.
- Lopata, H.Z. (1999). In-laws and the concept of family. *Marriage and Family Review*, 28, 161-172.
- Pindyck, R. S. & Rubinfeld, D. L. (1991). *Econometric models and economic forecasts*. New York: McGraw-Hill.
- Pollak, R.A. (1985). A transaction cost approach to families and households. *Journal of Economic Literature*, 23, 581-608.
- Presser, H.B. (1994). Employment schedules among dual-earner spouses and the division of household labor by gender. *American Sociological Review*, 59, 348-364.
- Roberts, E.L., Richards, L.N. & Bengston, V.L. (1991). Intergenerational solidarity in families: untangling the ties that bind. *Marriage and Family Review*, 16, 11-46.
- Rosenthal, C.J. (1985). Kinkeeping in the familial division of labor. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 965-974.
- Rossi, A.S. & Rossi, P.H. (1990). *Of human bonding: Parent-child relations across the life course*. New York: Aldine de Gruyter.
- Silverstein, M. (1995). Stability and change in temporal distance between the elderly and their children. *Demography*, 32, 29-45.
- Silverstein, M. & Litwak, E. (1993). A task specific typology of intergenerational family struc-

- ture in later life. *Gerontologist*, 33, 258-264.
- Stoller, E. (1983). Parental caregiving by adult children. *Journal of Marriage and the Family*, 45, 851-858.
- Spitze, G.D., Logan, J.R., Deane, G. & Zerger, S. (1994). Adult children's divorce and inter-generational relationships. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 279-293.
- Uunk, W. (1996). *Who marries whom? The role of social origin, education and high culture in mate selection of industrial societies during the twentieth century*. Dissertatie. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Waite, L.J. & Harrison, S.C. (1992). Keeping in touch: how women in mid-life allocate social contacts among kith and kin. *Social Forces*, 70, 637-655.
- Zellner, A. (1962). An efficient method of estimating unrelated regressions and tests for aggregation bias. *Journal of the American Statistical Association*, 57, 348-368.